

"הציבור היהודי לא מבין עד כמה מסוכנת תופעת האלימות בחברה הערבית-ישראלית"

"נכון שחלק ניכר מהתקשורת הערבית במרחב הוא תקשורת מגויסת, אבל כך גם התקשורת בעברית", אומר פרופ' מוסטפא כבהא. בריאיון לאסכולה הוא סוקר את התמורות בעיתונות הערבית בארץ ובעולם, ומבהיר: גם בציר הפרו־אמריקאי במזרח התיכון לא יוותרו על פתרון לסוגיה הפלסטינית, המושתת על רעיון שתי מדינות לשני עמים ברוח היוזמה הערבית מ־2002. "מדובר בקונצנזוס מבחינת העולם הערבי כולו"

אזרחיה", אומר פרופ' כבהא. "לכן כבר ב־49' הוקמה תחנת קול ישראל בערבית וב־56' היא הועברה למשרד ראש הממשלה והפכה ל'בית השידור הישראלי בערבית'. למה זה קרה ב־56? בגלל סיבות מרחביות – כי שנתיים לפני כן הנשיא המצרי ג'מאל עבד אל נאצר הקים תחנת רדיו חזקה, שנקראה 'סוּוּת אל־ערב' – 'קול הערבים', ושידרה לכל רחבי העולם. כך התנהלה מלחמת מילים בין 'סוּוּת אל־ערב' של נאצר, שבאמצעותה ביסס את מעמדו כמנהיג העל של העולם הערבי ושל העולם השלישי, ובין התחנה בישראל. "הייתה גם תוכנית ישראלית לשבש את השידורים של נאצר, אז הביאו אנטנה ענקית. ובמלחמה הזאת קול ישראל בערבית שידרה חצי שעה אחרי 'סוּוּת אל־ערב'. מי שעקב אחרי השידורים הבחין שחצי שעה אחרי המהדורה ב'סוּוּת אל־ערב' שודרה תוכנית בשם 'אכאזיב וחקאיק', שמשמעותו 'אמיתות ושקרים'. ששידור שאל מנשה, שהיה ידוע בכינוי הערבי 'בשיר אמין', שם ערבי בדוי – תוכנית ששידרה לכל האזור. המטרה הייתה להצביע על 'השקרים כביכול', של 'סוּוּת אל־ערב', ובהמשך לקחו שדרנים דוברי ערבית בניב מצרי, בלהג עיראקי, פלסטיני וכיוצא בזה.

"בנוסף לרדיו היו 'עיתונים־מטעם' בשפה הערבית שיצאו לאור בישראל. למשל, העיתון 'אל־יום' שיצא לאור בין 48' ל־68' באותם

פרופ' מוסטפא כבהא אופטימי במציאות עגומה. גם כאשר הוא מדבר שוב ושוב על 'הרגרסיה' – מונח שהוא מרבה להשתמש בו כדי לתאר כיצד חזרנו לאחור כמעט בכל הפרמטרים של החיים המשותפים בין ערבים ליהודים בישראל, וכמה התרחקנו מחזון של שלום אזורי כלשהו – הוא מזכיר לנו ובעיקר לעצמו שבסוף הדרך, כשתהיה הפנמה שאף צד לא יכול לחתור לשום "ניצחון מוחלט", אפשר להגיע, בשני העמים, לסוג של ארץ מובטחת. לא במובן התנ"כי, אלא במובנים מודרניים ועכשוויים; או כמו שהוא מגדיר זאת: "אנשים רוצים לחיות".

כמומחה לעיתונות פלסטינית, בארץ ובמרחב המזרח־תיכוני, כבהא, שמשמש פרופסור מן המניין באו"פ וכן נשיא האקדמיה ללשון ערבית, מבחין בסימני הנסיגה לאחור גם בעיתונות בעברית וגם בערבית, במזרח התיכון בכלל ובישראל בפרט. הוא מזהה מגמות של שיבה לעיתונות מגויסת, התכנסות, קיבעון מחשבותי וחוסר רצון או יכולת להשתחרר מדעות קדומות ומבדלנות.

ההיסטוריה: תקשורת־מטעם לצד התפתחות טכנולוגית

"לישראל היה חשוב מאוד כמעט מהרגע הראשון לטפח את המודל של 'תקשורת מטעם' בקרב האוכלוסייה הערבית־פלסטינית שנמנתה עם

מי שעקב אחר השידורים הבחין שחצי שעה אחרי המהדורה ב'סוּוּת אל־ערב' שודרה תוכנית בשם "אכאזיב וחקאיק", שמשמעותו אמיתות ושקרים. את התוכנית שידר שאל מנשה, שהיה ידוע בכינוי הערבי הבדוי בשיר אמין.

למעלה: חבר הכנסת פארס חמדאן בשידור עם אנשי קול ישראל בערבית יצחק בן עובדיה ושאוול בר חיים, 1952 (לע"מ / טדי בראונר)

מהגדה ומהמרחב הערבי. מעין 'קולה של אמא' לפליטים. בכל יום גם שודרה שעה של שירי אום כולתום, וגם תוכנית מיוחדת לסוג מוזיקה מיוחדת של יהדות עיראק, כשלפניה ואחריה מהדורת חדשות, כדי שהעולם הערבי יאזין גם לשירים וגם למסרים במהדורה.

"כאשר התחילו שידורי הטלוויזיה, גם היא תרמה את חלקה עם חדשות בערבית בשבע וחצי, וסרט בערבית ביום שישי. השידורים האלה היו מאוד פופולריים. כאן מעניין לציין שבגלל שבן-גוריון התנגד במשך שנים רבות לטלוויזיה כמדיום, יצא שהשידורים הראשונים בישראל היו דווקא בשפה הערבית. הם נקראו טל"ח – טלוויזיה לשעת חירום, ובעצם כללו שידורי תעמולה למדינות הערביות. יותר מכך, אפילו תוכנית הילדים הראשונה בישראל הייתה בערבית – 'סמי וסוסו'.

"היה יתרון בכך שבישראל ידעו להשתמש היטב באוכלוסייה היהודית שהגיעה ממדינות ערביות וידעה לדבר בניב המדויק של המקומות שמהם הגיעה. לעומתם, השידורים בעברית מירדן וממצרים נשמעו עילגים לגמרי, כי רוב השדרנים

המשרדים שבהם פעל בעבר העיתון 'פלסטיין'. העורך הראשי שלו היה העיתונאי והמזרחן מיכאל אסף, אבל מי שערך אותו בפועל היה תאופיק שמוש – שהיה בעצם טוביה שמוש, יהודי ממוצא חלבי. לאחר כך בין השנים '68 ל-'84 הופיע 'אל-אנבאא', עד שב-'84 השר דאז עזר ויצמן סגר אותו כי טען שההשקעה אינה מוצדקת.

"אז לישראל היה חשוב מאוד להעביר מסרי תעמולה בערבית, גם ברדיו וגם בעיתונות הכתובה. גם למפלגת מפ"ם היה עיתון בערבית, ואפילו תנועת החירות הוציאה עיתון בערבית שנקרא 'חוריה', וגם הליברלים העצמאים הוציאו עלון בערבית. כל המפלגות הציוניות הוציאו עיתונים בערבית."

היו הרבה מאזינים?

"זאת שאלה מעניינת. לפי המחקרים לתחנת קול ישראל בערבית היו הרבה מאזינים כי הגיעו מכתבים של קוראים, והיו גם תוכניות שתקשרו עם המאזינים. למשל, במשך שנים הייתה תוכנית מאוד פופולרית, 'סלאם ותחיה', שבמהלכה הוקראו מכתבים עם דרישות שלום של פליטים

באוקטובר, ואני לא מדבר רק על ערוץ 14. למשל, בחדשות 12 הזיזו הצידה את מוחמד מג'אדלה בצעד שהוא לא סביר. אז הרגרסיה היא בכל מיני תחומים ומשני הצדדים, והיא באה לידי ביטוי בהרבה תחומים. וזה בא לידי ביטוי בעיקר אחרי כישלון אוסלו, מאוקטובר 2000, והיא מובילה את כולנו אל התהום.

"התקשורת בעולם הערבי קוטבית. אל ג'זירה, למשל, עד 2011, הייתה כלי התקשורת המשפיע ביותר בעולם הערבי, מכיוון שעד אז הם הסתכלו על המגרש מבחוץ, ולא ירדו פנימה כאחד השחקנים. אחרי האביב הערבי התמיכה בה החלה להישחק מכיוון שהפכה שחקן אידיאולוגי, ולדעתי התחנה איבדה כמחצית מכוחה. מנגד, ארה"ב, סעודיה ושאר המחנה התומך באמריקה בעולם הערבי ניסו לאתגר את אל ג'זירה בתחנות לוויין אחרות. אל ערבייה, למשל, במהלך המשבר האחרון הייתה קרובה יותר לתקשורת הישראלית מאשר לתקשורת הערבית. ויש גם תחנות שארה"ב מממנת.

"אז התוצאה היא שכיום אין תמונה מונוליתית של הערוצים המשדרים מהמדינות הערביות. יש קשת של דעות מימין ומשמאל, אבל כן רואים זרם מרכזי שתומך בעניין הפלסטיני, וסוג של קונצנזוס שלפיו העניין הפלסטיני צריך להיות מוסדר בעתיד. לא מדובר בתמיכה בגופים או בתנועות ספציפיות בקרב הפלסטינים אלא בעניין הפלסטיני. אלה דברים שנותרו בלב הקונצנזוס. גם הסעודים לא יעזו לצאת נגד התמיכה בסוגיה הפלסטינית, כולל עקרון שתי המדינות והסדרת סוגיית הפליטים. הם יכולים להיות נגד חמאס או נגד הרשות הפלסטינית, אבל לא נגד עצם העניין הפלסטיני".

האם אתה מבחין בשני צירים בהקשר של היחס של התקשורת הערבית לסוגיה הפלסטינית – הציר הפרואמריקאי שכולל את מצרים, ירדן וסעודיה מול הציר האנטיאמריקאי של איראן? "לא בהכרח. צריך להבין שהחלוקה היא לא כזאת חד-משמעית. יש גם ציר שקורא לעצמאות פן-ערבית ולא תומך באף אחד משני הצירים. יש גם תחושה שהסוגיה הערבית נמצאת בתקופה

שם לא ידעו עברית טובה, ולכן השידורים האלה לא היו אפקטיביים, בעוד שמבחינת ישראל השידורים החוצה למדינות ערב שימשו במשך שנים רבות תעמולה חכמה להיכנס דרך הקול האוטנטי".

האם המסרים היו באמת לגמרי ציוניים? כלומר, זאת הייתה תעמולה כל כך שקופה?

"המסרים היו שישאל האם דמוקרטיה במזרח התיכון הפרוע. עיתונות הממסד תיארה את המעברות כגן עדן. כלומר, לא 'אנחנו ציוניים' או 'הציונות מצליחה', אלא – 'תראו כמה טוב לערבים ולבני עדות המזרח בישראל'. הייתה תוכנית, למשל, שבה משהו הסתובב בכפרים ברחבי הארץ, ואנשים סיפרו כמה טוב לפלסטינים כאן. כלומר, תעמולה מוסווית, אבל מתוחכמת".

משנות ה-80 ואילך: דעיכה בתקשורת הממסדית ופוליטיזציה

באיזה שלב היחס לתקשורת הערבית השתנה? "בשנות ה-80 עזר ויצמן היה השר הממונה על האוכלוסייה הערבית, והוא שאף להפסיק את השידורים בערבית. בסופו של דבר הוא לא עצר אותם, אבל גם ברדיו וגם בטלוויזיה השידורים עברו רפורמה מרחיקת לכת. בתקופת שלטונו של יצחק שמיר מחלקת החדשות של הטלוויזיה בערבית זכתה בפרס הציונות. בתקופת הסכמי אוסלו היה תהליך של דעיכה בשידורי הטלוויזיה והרדיו בערבית. אריק שרון עוד ניסה בשנת 2002 לחזור לאחור ולהקים ערוץ לווייני בערבית שייקרא 'ערוץ המזרח התיכון'. הוקמו ועדות, והוא התחיל לשדר, אבל הוא דעך די מהר וירד אחרי שרון. היה גם ערוץ פרו-ישראלי ששידר מדרום לבנון, שתכנן גם תוכניות לילדים מהעולם הנוצרי".

היום מדברים הרבה על תקשורת מסיתה, שהיא מטעם חזבאללה וחמאס, למשל. נגד אל ג'זירה הופעלו סנקציות.

"זה נכון שהתקשורת הערבית במרחב היום יותר מגויסת, אבל צריך לציין שגם התקשורת הישראלית הפכה הרבה יותר מגויסת מאז השבעה

אליהו נאוי אשר נודע כמזרחן מומחה להווי הערבי ופרשן רדיו בערבית תחת השם 'דאוד אל נאטור' (לע"מ / משה פרידן)

כיום אין תמונה מונוליתית של הערוצים המשדרים מהמדינות הערביות. יש קשת של דעות מימין ומשמאל, אבל כן רואים זרם מרכזי שתומך בסוגיה הפלסטינית, וסוג של קונצנזוס שסוגיה זו צריכה להיות מוסדרת בעתיד.

מחלקת הצנזורה ברשות
הדואר סוקרת עיתונים בשנות
ה־50 (לע"מ / סדי בראונר)

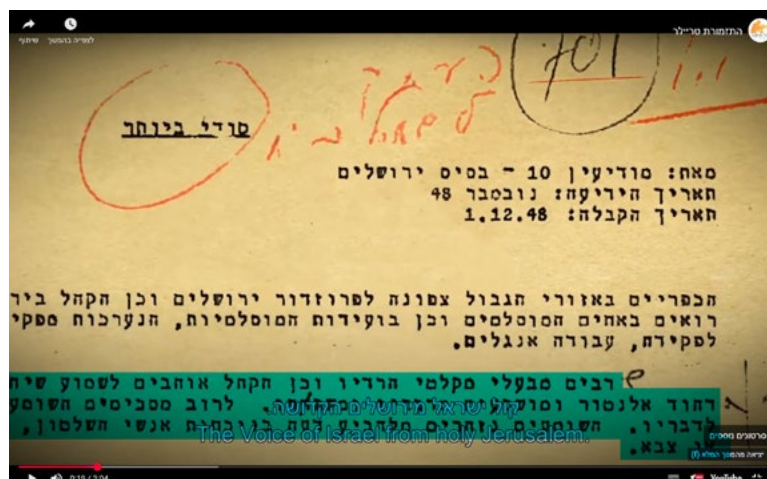
חלק מבעיית הזהות שממנה סובלים הערבים הישראלים."

איך זה משפיע על העיתונות הערבית בישראל?
"הם מייצגים זרמים. ניתן לראות בעיתונות המסחרית (שהתחילה ב־'83) ירידה במעמד של העיתונאים ונטייה לכיוון הסושיאל מדיה. ההשפעה של זה מתבטאת בעיתונות שהיא יותר 'מרחבית'. במקום להיחשף ל־2 מיליון להיחשף ל־470 מיליון, זה הבדל משמעותי. הם רואים עצמם חלק מהמרחב הערבי, כולל מבחינה תרבותית, מרחב שגם חלק מיהדות המזרח מרגיש קשור אליו. העיתונות הערבית בישראל עושה מאמץ לשמור על הזהות הכפולה שלה, אבל לא באופן של קונפליקט. הם רוצים להיות אזרחים ישראלים לכל דבר, אבל עם זהות תרבותית כפולה. זה לא מנוגד. הזהות האזרחית לא צריכה ללכת נגד הזהות התרבותית או הלאומית. מבחינת שוק הפרסום, למשל, הם חלק בלתי נפרד מהמשק הישראלי וקשורים בחבל הטבור לגופים החזקים במשק הישראלי. לא מדובר בעניין שולי, כי החיבור למשק הישראלי לוקח אותם יותר ויותר לזרם המרכזי ומאלץ אותם לאמץ גישה פייסנית.

של חולשה. בכל מקרה, כולם בעד פתרון העניין הפלסטיני. כולם רואים את העניין הפלסטיני כנושא כלל־ערבי שצריך לבוא לפתרון במסגרת הסדרים עתידיים. אל תשכחו שפתרון הסוגיה הפלסטינית הוא אינטרס מובהק גם לציר הפרו־אמריקאי. הוא יכול להקל על הרבה מתחי פנים, בעיקר בירדן ובלבנון שם אחוז הפליטים הוא גדול. ואפשר לומר שבגדול יש קונצנזוס בעולם הערבי סביב היוזמה הערבית שמדברת על פתרון שתי המדינות בגבולות יוני '67. רוב התקשורת הערבית של המיינסטרים תומכת בפתרון שתי המדינות, כשהמטרה היא הרגעת המרחב. במובן הזה לא השתנה הרבה.

"דרך אגב, חשוב לציין שגם בקרב הפלסטינים אזרחי ישראל הסוגיה הפלסטינית נותרה במקום גבוה מאוד בסדר היום. לא מזמן קראתי סקר שלפיו הערבים אזרחי ישראל מצביעים על סוגיית הביטחון האישי במקום הראשון, במיוחד לנוכח רמת האלימות הגבוהה בחברה הערבית, אבל מייד אחר כך במקום השני סוגיית פתרון הבעיה הפלסטינית. ורובם מאמינים שפתרון הבעיה הפלסטינית ישליך לטובה גם על היחסים של הערבים־הפלסטינים בישראל עם השלטון, ישפר את רמת החיים, יפחית מתחים, ויפתור

גם בקרב הפלסטינים
אזרחי ישראל
הסוגיה הפלסטינית
נותרה במקום
גבוה מאוד בסדר
היום שלהם. רובם
מאמינים שפתרון
הבעיה הפלסטינית
ישליך לטובה גם
על היחסים של
הערבים־פלסטינים
בישראל עם השלטון,
ישפר את רמת החיים,
יפחית מתחים,
ויפתור חלק מבעיית
הזהות שממנה
סובלים הערבים
הישראלים

"היחס שלהם לממשלה הנוכחית הוא חד משמעי: מדובר בממשלה לא ממלכתית. העובדה שהשר איתמר בן גביר מדבר על 'שומר חומות' והעובדה שיש שרים שמתייחסים באופן מאוד ברוטלי לחברה הערבית הישראלית – זה כמובן בא לידי ביטוי בשידורים של התקשורת הערבית-ישראלית. יש סלידה מההתנהלות הזאת. יש דרישה ברורה להתנהגות ממלכתית גם כלפי האוכלוסייה הערבית.

"יש עוד התפתחות מעניינת שאני מבחין בה בתקשורת הערבית-ישראלית: הם רוצים לפתור את כל בעיות העולם ומתערים בסכסוכים בכל מקום. יש להם, כמו לעיתונאים היהודים, דעה על כל דבר ועניין. הם רוצים, למשל, לפתור את העניינים בסוריה, בטורקיה, אפילו בסומליה. אני חושב שהתפתחות פלורליסטית כזאת היא טובה עד גבול מסוים, כי בסוף החברה הערבית נמצאת במצב של מצוקה, ומדובר בלוקוס שאני לא יודע עד כמה הם יכולים להרשות לעצמם.

"העם הפלסטיני היום סובל יותר מכל עם אחר, ולכן הוא לא יכול להרשות לעצמו להתנגח עם כולם כאילו הוא חלק מאימפריה השואפת לפתור את כל הבעיות בעולם. אגב, אני בכלל חושב שישיראל צריכה ללמוד שהיא לא אימפריה, אין לה את הכלים והיכולות לחשוב כאימפריה. צריך להתבטא ולהתנהל בפרופורציות הנכונות. כל המרחב צריך להפנים שאין פה משחק של סכום אפס, ולכן צריך לקבל שיהיו ויתורים כואבים מכל הצדדים. אתה לא אמור לחנך את כל העולם".

מבט לעתיד: להתחיל תהליך ארוך של ריפוי

הציבור הערבי-ישראלי גילה איפוק רב אחרי השבעה באוקטובר. לא ראינו כמעט גילויים של ניצול לרעה של המצוקה הישראלית בעקבות מה שקרה בשבעה באוקטובר. האם יש אכזבה מכך שהדרג הפוליטי לא נתן לציבור הערבי-ישראלי קרדיט על כך?

"כן, אפשר לומר שיש בציבור הערבי-פלסטיני בישראל, נגיד, סוג של עלבון. הרי שרים אחדים

"לעומתם, כלי התקשורת שמזוהים עם פלגים ותנועות פוליטיות מחוברים פחות למרכזים הפיננסיים של המשק הישראלי ומרשים לעצמם לבטא עמדות יותר רדיקליות, כי הם קשורים לזרמים פוליטיים".

מה קורה בתחנות הרדיו בערבית שפועלות בישראל?

"יש שלוש תחנות בולטות כיום: 'מכאן', שזאת התחנה של רשות השידור בערבית; 'רדיו א-שמס' שהוקמה כחלק מתהליך הקמתן של תחנות הרדיו האזוריות ב-2004 ומשרדת בעיקר לצפון; ו'רדיו א-נאס' שהוקמה ב-2020. ניתן לראות הבדלים משמעותיים בין 'מכאן' לבין התחנות האחרות היות שרדיו 'מכאן' היא ממלכתית ורשמית. גם 'א-שמס' וגם 'א-נאס' מנסות להיות מאוזנות, אני לא רואה אצלן העדפה פוליטית.

"במהלך המלחמה האחרונה עלתה שאלה של טרמינולוגיה, מה אתה אומר – 'שהיד' או הרוג? הם יודעים גם שיש מעקב צמוד אחריהם, ואפילו קיבלו אזהרות בעניין הזה. אתה לא תראה אף אחד שמשתמש במונח 'שהיד'. ובאשר למעשי הרג של אזרחים הם משתמשים במונח שמשמעותו 'פשיעים', גם כלפי הרג ילדים ברצועה וגם לגבי הרג ילדים בעוטף. לגבי חיילים ישראלים הם יהיו ניטרליים. לא תראה שהם אומרים על חייל הרוג ישראלי 'חלל' – הם ישתמשו במונח ניטרלי של 'חייל נהרג'. לגבי הממשלה הנוכחית – כולם רואים בממשלה הנוכחית ממשלה עוינת לאוכלוסייה הערבית. כאן יש כמעט קונצנזוס.

"לקול ישראל בערבית יש חשיבות בטחונית": מסמכים מודיעיניים סודיים מתוך תוכנית התעמולה הסודית של בן גוריון (צילום מסך מתוך קדימון לסרט "התזמורת", yes דוקו ב-Youtube)

יש עוד התפתחות מעניינת שאני מבחין בה בתקשורת הערבית-ישראלית: הם רוצים לפתור את כל בעיות העולם ומתערים בסכסוכים בכל מקום. יש להם, כמו לעיתונאים היהודים, דעה על כל דבר ועניין. הם רוצים, למשל, לפתור את העניינים בסוריה, בטורקיה, אפילו בסומליה

ניסו לייצר שומר חומות 2, בזמן שהציבור הערבי-ישראלי התנהג בבגרות יוצאת דופן. ולמעשה, אם אתה בוחן את הדברים, אתה רואה שהציבור הזה התנהג בבגרות רציפה מאז 48'. לא הייתה אף מלחמה שבה הוא יצא נגד המדינה או ניצל את המצב לפגוע בה.

"יש שני מרכיבים שיכולים להבעיר את הסכסוך, שני פרמטרים מאוד רגישים: אדמות ומקומות קדושים. כל פגיעה בהם יכולה להבעיר את השטח. כל ממשלות ישראל הצהירו שלא עולים למתחם מסגד אל-אקצא, אז למה צריך לעלות בכוונה בתקופות של מתח? מדובר באקט פוליטי שרוב הישראלים מתנגדים לו".

הופתעת לטובה שלא הייתה התקוממות בערים המעורבות אחרי טבח השבעה באוקטובר?
 "לא באמת, כי אני חושב שהייתה התנהגות טיפוסית שהייתה די עקבית לאורך כל השנים. כל מה שנאמר על האוכלוסייה הזאת כל השנים – שהיא פצצה מתקתקת וכו', הוא לא נכון. אין להם גם את היכולת הזאת, והציבור הישראלי צריך להפנים זאת ולחבק ולסגור פערים. אתה רואה שלמרות כל ההסתה יש אוכלוסייה שמתנהגת באחריות ובאפיק. היא לא מעוניינת בדם ומאמינה שהאינטרסים שלה יבואו לידי ביטוי טוב יותר אם הסוגיה הפלסטינית תיפתר בדרכים מדיניות".

מה אנחנו בציבור היהודי לא יודעים כשאנחנו לא קוראים, מאזינים או צופים בתקשורת הערבית?
 "הציבור היהודי לא מבין כמה מסוכנת תופעת האלימות בחברה הערבית, שיכולה להתפשט לכל כיוון. זה מצב שכל מי ששותק, פוגע בסופו של דבר בעצמו. בסוף זה בומרנג. וכאן אין ספק בכלל שהאחריות היא של המדינה. הדבר הזה לא יכול להיפתר בדרך אחרת. לא מדובר בעניין קהילתי או ועדות סולחה – כך מרגיעים או מכבים שריפות, אבל אם רוצים לפתור את הבעיה, צריך שהמדינה תעשה עבודה רצינית. כמו שפתרו את האלימות בגבעת אולגה, בנתניה או בשכונת הארגזים ובשכונת התקווה.

"צריך לקבל החלטה מלמעלה שמפרקים את האלימות בחברה הערבית, ואני משוכנע שהציבור שלנו ייתן גיבוי. ברור שזה כרוך במהלכים קשים כמו מעצרים ופגיעה בחירות, אבל אם היה מדובר בעניין ביטחוני – המדינה לא הייתה מהססת לרגע. אז למה עכשיו היא מהססת? כי יש גורמים בפוליטיקה הישראלית שמפנטזים לעצמם שהחברה הזאת תאכל את עצמה מבפנים, מבלי שזה יזלוג החוצה. זאת טעות חמורה. מדובר בסוגיה שצריכה להדליק נורה אדומה חזקה".

ראית שיפור בתקופת ממשלת השינוי?

"בוודאי. זאת אמנם הייתה רק ההתחלה, אבל בשנה הזאת ראינו ירידה במופעי האלימות ובמספר הרציחות בפעם הראשונה במשך עשור. ויש לי ביקורת על התקשורת הישראלית שלא מגויסת לנושא הזה, ולא מבינה את הסכנה. ואני מכיר כמעט את כולם בעיתונות, אבל היום אני מתרשם שכשפונים אליי מבקשים בכתב לדעת מה אגיד כשאופיע. אני לא מוכן לתנאים האלה. מתייחסים אלי בגישה של חוקר משטרה.

"יש רגרסיה קשה בשני הצדדים, ואנחנו רואים אותה בכל התחומים. לא רק בתקשורת, גם בנרטיבים היסטוריים, בכל תחום. היום באקדמיה קשה אפילו לשמוע את המושג 'עם פלסטיני' בלי לעורר ויכוחים. המלחמה הזאת החזירה את השיח אפילו רחוק יותר מאשר לפני 48'. אנחנו כאילו שוב בתחילת הסכסוך, משני הצדדים. תהליך הריפוי ייקח שנים עד שנוכל לבנות מחדש מציאות שבה שני העמים יחיו זה עם זה ביחד בארץ הזאת, ועד שיפנימו שבלעדיות לא תהיה אף פעם, לאף צד. אני מאמין שבסוף נצטרך למצוא נוסחה בין-לאומית, קצת כמו גנת, אבל זאת חייבת להיות גנת קשוחה". ■

פרופ' מוסטפא כבא, ראש תחום לימודי המזרח התיכון במחלקה להיסטוריה, פילוסופיה ומדעי היהדות, והממונה המוסדי על לימודי הסטודנטים הערבים באוניברסיטה הפתוחה

יש רגרסיה קשה בשני הצדדים, ואנחנו רואים אותה בכל התחומים. לא רק בתקשורת, גם בנרטיבים היסטוריים, בכל תחום. היום באקדמיה קשה אפילו לשמוע את המושג 'עם פלסטיני' בלי לעורר ויכוחים

מוחמד מ'אדלה, איש רדיו וטלוויזיה ערבי-ישראלי. מנהל חטיבת החדשות ומגיש בכיר ברדיו א-נאס המשדר מנצרת וכן עורך ומגיש בכיר בערוץ MUSAWA המשדר מרמאללה (Zaher333, CC BY-SA 4.0,) (via Wikimedia Commons)